

Kehitystaloustiede purkaa Suomen menestystarinan myyttejä

Olli Rehn

Juhani Koponen & Sakari Saaritsa (toim.),
Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi.
Suomi kehityksen kiinniottajana.
Gaudeamus 2019, 463 sivua.

”Miten Suomesta tuli Suomi?”, kysyy joukko maamme eturivin kehitystaloustieteen ja taloushistorian tutkijoita tärkeässä teoksessaan, jossa he pyrkivät erottelemaan toisistaan yhtäältä yleisesti mielletyn historiakuvan ja toisaalta historiassa tapahtuneet prosessit ja niihin johtaneet tekijät. *Juhani Koposen* ja *Sakari Saaritsan* toimittamassa teoksessa tarkastellaan ”150 vuoden takamatkalta lähtevää” Suomea kehityksen kiinniottajana kehitystutkimuksen ja etenkin kehitystaloustieteen näkökulmasta. Tulkinnat ankkuroituvat suomalaisen historiantutkimuksen mittavaan varantoon. Näiden tutkimusalojen vuorovaikutus toimii kirjan artikkeleissa ensi sijassa niin päin, että kehitysteoriat ruokkivat taloushistorian tulkintaa. Hyvä niin. Valittu näkökulma on virkistävä ja

perusteltu. Se auttaa purkamaan tai ainakin suhteellistamaan monia maamme taloudellista ja yhteiskunnallista nousua koskevia myyttejä, vaikkei se Suomen kehitystarinasta yleisesti valitsevaa tulkintaa täysin romutakaan.

Kirjoittajien yhteinen lähtökohta on kehitysteorioiden moderni versio, joka muovautui sen jälkeen kun Kaakkois- ja Itä-Aasian uusien teollistujien ja viimeistään Kiinan nousu murensi aiemman paradigman. 1960- ja 1970-luvuilla vallinneet riippuvuus- ja alikehitysteoriat painottivat historian taakkaa – kuten latinalaisen Amerikan *latifundia*-taloutta – mutta Aasian nousu osoitti sen, että köyhyys ei ole ehdoton kohtalo ja yhteiskunta saatettiin kääntää kehitykseen kytketyymällä maailmantalouteen. Vielä 1980-luvulla muodikas UKTJ eli

Ph.D. Olli Rehn (olli.rehn@bof.fi) on Suomen Pankin pääjohtaja ja Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin dosentti.

”uusi kansainvälinen talousjärjestys”, joka kuuluu oman sukupolveni poliittisiin ankkurinapeihin, teki tilaa talouden globalisaation varaan nojaavalle paradigmalle 1990-luvulta lähtien, ja totta kai myös sen kritiikille.

Tästä perspektiivistä Suomen kehitystietä voidaan tarkastella siltä kannalta, miten se kytkeytyy Euroopan ja maailmantalouden kehitykseen, ja arvioida niitä yhteiskunta- ja talouspoliittisia kamppailuja, jotka tuota tietä alkoivat avata, ehdollistaa ja määritellä. *Laura Ekholmin* ja *Riitta Hjerppen* artikkelissa kuvataan hyvin, miten ulkomaiset investoinnit ja teknologian siirto olivat 1900-luvun mittaan Suomen teollistumisen ja hyvinvoinnin ajureita. Suhtautuminen ulkomaisiin investointeihin on kuitenkin vaihdellut: vuoroin on painottunut pelko taloudellisen itsenäisyyden menetyksestä, vuoroin halu integroitua maailmantalouteen ja monipuolistaa omaa teollista rakennetta.

Antti Häkkinen ja *Andrew Newby* käsittelevät vertailevalla tutkimusotteella suomalaisessa historiankirjoituksessa kummallisen vähällä sivuutettuja 1860-luvun nälkävuosia kansainvälisen avun näkökulmasta. Nälkäkriisillä oli ilmeinen vaikutus myöhempään pyrkimykseen varmistaa maatalouden riittävä omavaraisuus kansakunnan elintarvikehuollon varmistamiseksi.

Kirjan toimittajat päätyvät siihen, että Suomen historiasta ei löydy ”suurta suunnitelmaa” tai ylipäänsä johdonmukaista kehityspolitiikkaa. *Sakari Heikkinen* kumoaa sen tulkinnan, että Alexander Gerschenkronin 1950-luvulla muotoilema taloudellisen jälkeenjääneisyyden teoria, ”takapajuisuusmalli”, jossa valtion aktiivinen toiminta korvautaisi markkinavetoisen teollistumisen, pätesi Suomen tapaukseen. Heikkinen osoittaa melko vakuuttavasti, että taloushistorioitsija Robert Allenin ”teollistu-

misen standardimalli” selittää paremmin Suomen kehitystietä. Allenin mallin neljä päätekiötä ovat kotimainen markkinaintegraatio (mm. rautateitä rakentamalla), kehittyvän teollisuuden suojaaminen tullein, rahoituksen ja vakaan rahajärjestelmän turvaaminen sekä inhimillisen pääoman kasaaminen koulutuksen avulla.

Yhteiskunnan ja talouden rakenteellisten tekijöiden osalta artikkelien kirjoittajat tuntuivat tunnustautuvan esimerkiksi Jussi Raumolinin ja saksalainen Dieter Senghaasin edustaman kehitysteoreettisen tarkastelun seurajiksi. Senghaas liitti Suomen pohjoismaiseen kehitysmalliin vuonna 1982 kirjoittamassaan klassisessa artikkelissa. Siinä Suomen tie kuvattiin yhdeksi versioksi pohjoismaisesta kehitystiestä, jossa luonnonvaroihin nojaavasta viennistä saaduilla tuloilla rakennettiin tuontia korvaavaa teollisuutta ja laajennettiin kotimarkkinoita. Suomen erikoisuus oli suhteellisen tasainen ja pientilavaltainen metsänomistuksen rakenne, jonka ansiosta metsäviennistä saadut tulot levisivät syvemmälle ja tasaisemmin suomalaiseen yhteiskuntaan, maakuntiin ja maaseudulle. Metsätuloilla epäilemättä rahoitettiin ja rakennettiin monta yhteiskoulua ja osuuskauppaa, jotka olivat ja osin yhä ovat osa muuhun Eurooppaan ja Pohjoismaihin verrattuna melko hajautettua suomalaista yhteiskuntarakennetta.

Risto Alapuron mukaan Suomen Ruotsilta perimä pohjoismaainen sosiaalinen rakenne, etenkin talonpoikainen vapaus ja talonpoikais-säädyn asema poliittisessa järjestelmässä, esti kehityksen, jossa yksi ryhmä olisi ominut maailmanmarkkinoilta metsäviennistä saadut uudet tulot. *Markku Kuisma* käsittelee kiinnostavassa artikkelissaan vuonna 1915 säädettyä Lex Pulkista, joka katkaisi maanomistuksen keskittymisen harvoille suuryhtiöille ja -sijoit-

tajille. ”Kehityskulku kohti suurtilavaltaista latifundia-taloutta pysäytettiin valtiointerventiolla, joka suitsi markkinadynamiikkaa iskemällä rohkeasti voimakkaan vientiteollisuuden etuihin.”

Kuisma kuvaa, miten ”kaikki olisi voinut mennä toisin” eli miten Suomen maanomistusrakenne ei muotoutunut suinkaan yhden suuren suunnitelman pohjalta, vaan aiempien, enimmäkseen muilla motiiveilla tehtyjen reformien, kuten isonjaon, ja osin silkan sattuman kautta. Myöhemmistä esimerkeistä kirjassa nostetaan esiin maamme kansan- ja työeläkejärjestelmä, joka muovautui ensi sijassa erilaisen työmarkkina- ja puoluepoliittisten kamppailujen tuloksena, ei Pekka Kuusen ”60-luvun sosiaalipolitiikka” -kirjassa hahmoteltuna suurena rationaalisisena suunnitelmana.

Myyttejä puretaan myös koulutuksen osalta. ”Sivistyksessä on pienen kansan voima” lieneekin ollut Snellmanilta pikemminkin ohjelmanjulistus kuin kuvaus vallitsevasta asiain-tilasta 1800-luvulla. Suomi oli tosiasiaassa kansansivistyksen perässäkulkija vielä 1900-luvun alkupuolella, mutta otti toisaalta nopeasti kiinni kärkimaita 1950- ja 1960-luvuilta lähtien, kun koulutusjärjestelmämme ensin oppikoulujen perustamisen ja sittemmin peruskoulun synnyn kautta laajeni huomattavasti. *Arto Kok-*

kinen käsittelee artikkelissaan koulutuksen merkitystä modernin kasvuteorian valossa, etenkin aineettoman inhimillisen ja kiinteän pääoman vuorovaikutusta. Hän päätyy siihen, että pitkään kiinteän pääoman kasvu edelsi inhimillisen pääoman kasvua, ja vasta 1960-luvulta lähtien koulutustason nousun vaikutus tuottavuuskasvuun on selkeämpi.

Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi on kokonaisuutena merkittävä lisä Suomen kehitystien tulkintaan. Se nähdään samalla ainutlaatuisena mutta silti kiinteänä osana Euroopan kehitystä – kirjoittaja lainatakseni Suomi oli ”Euroopan kehityksen periferiavariaatio”. Iso opetus on heidän mielestään se, että historiakaan ei ole lopullinen kohtalo eikä kaikkien ole pakko jäädä ”vääränlaisen” historiansa vangiksi. Determinismiin ei ole syytä alistua.

Kehitystutkimuksen lisäksi vertaileva poliittinen taloustiede, jota Suomessa harrastetaan turhan vähän, voisi tarjota hyödyllisiä täydentäviä näkökulmia. Se voisi tuoda tarkasteluun kehitystutkimustakin enemmän systematiikkaa, kun se tarkastelee taloushistoriaa valtio-opin silmälasien läpi, instituutioiden kehityksen vertailevasta näkökulmasta. Tästäkin voisi syntyä hedelmällistä vuorovaikutusta Suomen kehitystien ja sen etappien tutkimukseen. □